

VLADIMIR HAMED-TROYANSKY
Muhacirler İmparatorluğu

VLADIMIR HAMED-TROYANSKY Osmanlı ve Rus imparatorlukları ve küresel göç tarihçisidir. Tarih doktorasını Stanford University’de yapmıştır ve Columbia University’de post-doktorasını sürdürmüştür. Santa Barbara University of California’da Küresel Çalışmalar bölümünde öğretim üyesidir. Makaleleri *Past & Present*, *Comparative Studies in Society and History*, *International Journal of Middle East Studies* ve *Slavic Review*’da yayımlandı.

Empire of Refugees. North Caucasian Muslims and the Late Ottoman State
© 2024 Vladimir Hamed-Troyansky

İletişim Yayınları 3671 • Tarih Dizisi 203
ISBN-13: 978-975-05-3959-6
© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM
1. Baskı 2026, İstanbul

EDİTÖR Merve Öztürk

KAPAK Suat Aysu

KAPAK GÖRSELİ Zaina F. El-Said, “Family Tree”, 2022

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Beyza Metin

DİZİN Berkay Üzüm, Mehmet Atala

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44870
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

VLADIMIR HAMED-TROYANSKY

Muhacirler İmparatorluğu

Osmanlı İmparatorluğu'nun
Son Döneminde
Kuzey Kafkasyalı Müslümanlar

Empire of Refugees

North Caucasian Muslims and the Late Ottoman State

ÇEVİREN *Renan Akman*



Ronny'ye...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	9
GİRİŞ.....	17
<i>BİRİNCİ KISIM</i>	
<i>Muhacir Göçü</i>	45
BİRİNCİ BÖLÜM	
KUZEY KAFKASYA'DAN MÜSLÜMAN GÖÇLERİ	47
İKİNCİ BÖLÜM	
OSMANLI MUHACİR REJİMİ	97
<i>İKİNCİ KISIM</i>	
<i>Muhacir İskânı</i>	143
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
BALKANLAR'DA EŞİTSİZLİK VE MEZHEPÇİ ŞİDDET	145
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
LEVANT'TA GAYRİMENKUL PİYASASI VE GÖÇEBE SINIRI	185

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DA KAFKASYA'NIN İNŞASI..... 233

ÜÇÜNCÜ KISIM

Diaspora ve Geri Dönüş..... 279

ALTINCI BÖLÜM

KUZAY KAFKASYA DİASPORASININ OLUŞMASI..... 281

YEDİNCİ BÖLÜM

KUZAY KAFKASYA'YA GERİ DÖNÜŞ..... 319

SONUÇ..... 357

KAYNAKÇA 367

DİZİN..... 401

TEŞEKKÜR

Kitap yazmak, tabiri caizse, bir köy dolusu insanın desteğini gerektirir. Benim köyümün büyüklüğü, küçük bir kasabanın nüfusuna yaklaşıyor ve bu destek için hepsine minnettarım.

Bu kitap birçok yerde yürütülen araştırmalara, farklı kayıt tutma yöntemlerinin öğrenilmesine ve anlatılan tarihin şahsi, işlenmemiş ve çok kıymetli olduğu pek çok insanla yapılan konuşmalara dayanıyor. Ulusötesi saha çalışmalarımı sadece başkalarının cömertliği sayesinde gerçekleştirebildim. Kuzey Kafkasya diasporasından pek çok kişi şanslarını deneyip benimle, yani bir yabancıyla uzmanlıklarını, anılarını ve belgelerini paylaştılar. Ürdün'de, beni dünyalarına kabul ettikleri ve mülakatlarımı kolaylaştırdıkları için Merissa Hurma ve Yanal Ansuka'ya minnettarım. Salim Hutat, ailesinin mektuplarını ve fotoğraflarını kullanmama cömertçe izin vererek Beşinci Bölüm'de Hutat ailesinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki inanılmaz tarihini anlatmama imkân sağladı. Zerka'da, Farid F. Sultan, mensubu olduğu Çeçen topluluğunun mektuplarını ve anılarını benimle paylaştı ve Adnan Yunus Bazadağ beni Çerkes evi-müzesi-araştırma merkezinde ağırladı. İsam Bino beni Süveyleh'in Çeçen tarihiyle, Musa Ali Canib Vadi's-Sir'in Çerkes kökenleriyle tanıştırdı ve Faysal Habtoş Hot ve diğer Çer-

kes büyükleri Naur'un kuruluşuyla ilgili aile anılarını paylaştılar. Deeb Beşir Arslan; Muhammed Azoka; Macide Müftü Hilmi; Cemil İşakat; Amcad, Halit ve Feridun Caimuha; Kemal Caluka; Ümran Hamař; Avn Şevket ve Dina Canbek el-Hasavneh; Muhammed Hayr Mamsir; Muhiddin Kuandur; Muhammad Heir ve Nart Pşegubj; Janset Berkok Şami; Dasi Amin Şemseddin; Navriz Şapsuğ; Ekrem Kurşa ve Asendar, Canbek, Hurma, Müftü ve Kurşa ailelerine de teşekkür ediyorum.

Türkiye'de, Murat Paşşu ve Zeynel Abidin Besleney Çerkes diasporasının tarihi ve siyasetiyle ilgili engin bilgilerini benimle paylaştılar. Dostlukları ve rehberlikleri için İstanbul'dan Elbruz Aksoy'a, Ankara'dan Bislan Jalouqa'ya, Kayseri'den Neslihan Kaplan'a ve beni muhteşem Uzunyayla Platosu'nda ağırlayan Abidin İnci ve ailesine teşekkür ediyorum. Muhittin Ünal, Tsey Rengin Yurdakul ve Ebubekir Kızık sırasıyla Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı, Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı ve Kafkas Vakfı'nda araştırma yapmamı kolaylaştırdılar. Sevda Alankuş, Nihat Berzeg, Sefer Berzeg, Jade Cemre Erciyes, Erol Karayel, Kuban Kural, Ömer Aytek Kurmel, Ergün Özgür, Nefin Şakarcan, Metin Sönmez ve Rahmi Tuna'dan da çok şey öğrendim. Ayrıca bu kitabın İngilizce versiyonunun yayımlanmasından sonra tanışma şerefine nail olduğum Cem Kumuk, Medeni Sungur ve Sungur ailesine teşekkür ederim.

Rusya'da, Vladimir Bobrovnikov Moskova'daki Doğu Çalışmaları Enstitüsü'nde beni sıcak karşıladı. Alikber Alikberov, Yuri Ançabadze, Fasih Baderhan, Anastasia Ganiç, Zaira İbragimova, Madina Paştova, Cemal Rahayev, Mihail Roşçin, Aleksandr Vasilyev ve İlya Zaytsev'e de ayrıca teşekkür ediyorum. Kuzey Kafkasya'da, Nalçık'te Anzor Kuşhabiev, Adam Gutov ve Murat Tabişev'den; Vladikavkaz'da Georgiy Çoçiev'den; Mahaçkale'de Mahaç Musaev, Şamil Şihaliev, Amir Navruzov, Madina Abdulaeva, Amirhan Magomeddaev ve Magomedhan Magomedhanov'dan tavsiyeler alma şansım oldu.

Bulgaristan'da, Margarita Dobreva Balkanlar'daki en büyük Osmanlı arşivinde yolumu bulmama sabırla yardım etti. Gri-

gor Boykov, Petar Dobrev, Gergana Georgieva, Rossitsa Gradeva, Stoyanka Kenderova ve Ventsislav Muçinov cömertçe tavsiyelerini ve uzmanlıklarını sundular. Ayrıca, araştırmam sırasında her yerde, sorularıma katlanan, benimle bilgilerini paylaşan ve bitmek bilmez belge yığınlarını çıkarıp getiren tüm arşivci ve kütüphanecilere tek tek şükranlarımı sunuyorum. Sizin çalışmalarınız olmasa bu kitap asla var olamazdı.

Joel Beinin on yıldan uzun bir süre benim için harika bir arkadaş ve ilham kaynağı oldu. Çalışmanın pek çok taslağını okudu ve istikrarlı bir rehberlik ile mutlak bir keşfetme, düşünme ve yaratma özgürlüğü arasında kusursuz bir denge kurdu. Artık her gün en çok sevdiğim şeyi yapabiliyorum ve bu senin sayende mümkün Joel. Ali Yaycıoğlu Osmanlı dünyası ve hayranlık uyandırıcı hareketliliği konusunda vizyonumu genişletti ve her arşiv macerasını coşkuyla teşvik etti. Robert Crews Rus İmparatorluğu'nu, güney sınır bölgeleri bana hem tanıdık hem de yabancı gelen o imparatorluğu yeniden tanımamı sağladı. Norman Naimark nasıl yazdığımız ve nelerin bahis konusu olduğu üzerine daha fazla düşünmemi sağladı. Shahzad Bashir, Paula Findlen, Burcu Karahan, Nancy Kollmann, Martin Lewis, Khalid Obeid, Aron Rodrigue, Kären Wigen ve Stanford Üniversitesi'ndeki başka pek çok kişi bu kitabı çeşitli şekillerde zenginleştirdi.

Güzel yerler ve parlak insanlar bu çalışmanın şekillenmesine yardımcı oldu. Kitap üç muhteşem şehirde tasarlandı: İstanbul, Amman ve Tiflis. Kitaptaki dikkat çekici kişilerin hikâyelerini ilk olarak, California'nın kuzeyinde yaşadığım sırada, San Fransisco Körfez Bölgesi ile Sacramento Vadisi arasında düzenli olarak tren yolculukları yaparken yazıya dök-tüm. Suad Joseph beni her zaman değer vereceğim California Üniversitesi, Davis'te Ortadoğu üzerine çalışan canlı bir akademisyen topluluğuyla iletişime geçirdi. Baki Tezcan, Keith Watenpaugh ve Heghnar Zeitlian Watenpaugh harika bir yoldaşlık sundular. Bir araştırma bursuyla Columbia Üniversitesi Harriman Enstitüsü'nde bulunduğum sırada Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya ve Rusya üzerine akademik çalışmaları bir

araya getiren ve Catherine Evtuhov, Jane Burbank, Rashid Khalidi, Zachary Lockman, Mark Mazower, Elidor Mëhilli ve Larry Wolff'la yaptığım zenginleştirici sohbetlerle beslenen bir imparatorluklararası göç tarihi yazmaya başladım. Daha sonra Güney Carolina Greenville'deki Furman Üniversitesi'ne taşındığımdan, yazmaya Derin Güney'de devam ettim. Orada, Blue Ridge Dağları'nın muhteşem eteklerinde kitabımın Osmanlı muhacir rejiminin oluşumunu yakaladığını fark ettim. Metin son şeklini California Üniversitesi, Santa Barbara'da aldı. Santa Ynez Dağları ile Pasifik Okyanusu arasında cennet gibi bir yerde Ortadoğu, göç ve küresel çalışmalar alanlarında dinamik topluluklar oluşturduğumuz Sherene Seikaly, Adrienne Edgar, Anshu Malhotra, Bishnupriya Ghosh, Paul Amar, Charmaine Chua, Stephan Miescher, Dwight Reynolds, Shiva Balaghi ve diğer meslektaşlarıma minnettarım.

California Üniversitesi, Santa Barbara'da, üniversitenin Beşeri Bilimler Araştırma Enstitüsü'nün desteğiyle metin taslağı üzerine bir atölye düzenledim. Adrienne Edgar, Stacy Fahrenthold, Reşat Kasaba ve Michael Provence'a ferasetli geri bildirimleri ve beni metni yeniden yazmaya, derinleştirmeye ve netleştirmeye ittikleri için derin şükranlarımı sunuyorum. Sherene Seikaly paha biçilmez önerilerde bulundu ve bir entelektüel cömertlik modeli olmaya devam ediyor. Bu projenin her aşamasına tanıklık eden parlak ve sevgili akademisyen kardeşlerim Kristen Alff, Catherine Baylin Duryea, Basma Fahoum ve Rebecca Gruskin'in; pandemi boyunca her gün yazıştığım Rhiannon Dowling ve Nana Osei-Opare'nin ve Jacob Daniels, Jennifer Derr, Samuel Dolbee, Koji Hirata ve Michelle Lynn Kahn'nin geri bildirimlerinden faydalandım.

Bu dosyayı güzel bir kitaba dönüştürdüğü için Stanford University Press'e teşekkür ediyorum. Kate Wahl, Gigi Mark, Cat Ng Pavel, Athena Lakri ve diğer ekip üyeleriyle çalışmak bir ayrıcalıktı. Değerlendirme hakemliği yapan uzman araştırmacılara şükran borçluyum. Bill Nelson çok güzel haritalar üretti. Eserlerinde Çerkes mirasından esinlenen, Amman'da aileyle tanıştığım Zaina El-Said nefes kesici eserinin İngilizce ve

Türkçe kitapların kapaklarında yer almasına nazikçe izin verdi. Bu kitabı Türkçe konuşan okura ulaştırdığı için İletişim Yayınları'na teşekkür ederim. Editoryal emekleri için Merve Öztürk ve Can Belge'ye, muhteşem çevirisi için Renan Akman'a minnettarım. Seda Altuğ ve Caner Yelbaşı'na dostlukları ve bu çeviriyi mümkün kıldıkları için çok teşekkür ederim.

Yıllar boyunca pek çok akademisyen benimle tavsiyelerini, geri bildirimlerini ve dostluklarını paylaştı. Myriam Ababsa, Raouf Sa'd Abujaber, Patrick Adamiak, James Altman, Leyla Amzi-Erdoğdular, Alexander Balistreri, Nora Barakat, Timothy Blauvelt, Olga Borovaya, Fırat Bozçalı, Lâle Can, Dawn Chatty, John Colarusso, Camille Cole, Nazan Çiçek, Markian Dobczansky, Julia Elyachar, Tolga Esmer, Heather Ferguson, Sarah Fischer, Ella Fratantuono, Ryan Gingeras, Krista Goff, Chris Gratien, James Grehan, Zoe Griffith, David Gutman, Marwan Hanania, Peter Hill, Peter Holquist, Yasemin İpek, Aaron Jakes, Toby Jones, Eileen Kane, Cynthia Kaplan, Ceyda Karamürsel, Kemal Karpat, K. Mehmet Kentel, Akram Khater, İlham Khuri-Makdisi, Masha Kirasirova, Hakan Kırımlı, Abdulhamit Kırmızı, Sandrine Kott, Selim Kuru, Jean-Michel Landry, Margaret Litvin, Anaïs Massot, Adam Mestyan, James Meyer, Eiji Miyazawa, Leslie Page Moch, Oktay Özel, Ramazan Hakkı Öztan, Uğur Zekeriya Peçe, Eda Pepi, Victor Petrov, Michael Reynolds, Laura Robson, Eugene Rogan, Sergey Salushchev, Cyrus Schayegh, Nir Shafir, Seteney Shami, Hind Abu al-Sha'r, Lewis Siegelbaum, Will Smiley, Ulaş Sunata, Ronald Grigor Suny, Şölen Şanlı Vasquez, Tunç Şen, Philipp Ther, Ehud Toledano, Alexandre Toumarkine, Max Weiss, Amanda Wetsel, Benjamin Thomas White, Anna Whittington ve Sufian Zhemukhov'a teşekkür ediyorum.

Bu kitabın araştırma ve yazımı Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi Uluslararası Tez Araştırma Bursu, Amerikan Bilgin Topluluklar Konseyi ve Mellon Vakfı Tez Tamamlama Bursu ve Ulusal Beşeri Bilimler Vakfı Yaz Bursu tarafından desteklendi. Ayrıca Amman'daki Amerikan Doğu Araştırmaları Merkezi ve Sofya'daki Amerikan Araştırma Merkezi ikamet burs-

larından yararlandım ve Amerikan Tarih Derneği ile Amerikan Felsefe Derneği'nden hibeler aldım. Stanford Üniversitesi Tarih Bölümü, İslâm Çalışmaları Abbasi Programı, Rusya, Doğu Avrupa ve Avrasya Çalışmaları Merkezi ve Avrupa Merkezi'nden; Columbia Üniversitesi Harriman Enstitüsü'nden ve California Üniversitesi, Santa Barbara Akademik Senatosu'ndan ve Disiplinlerarası Beşeri Bilimler Merkezi'nden de mali destek aldım.

Ailem ve arkadaşlarım uzun yıllar boyunca bana destek oldular. Annem ve babam Sovyetler Birliği'nin çöküşü, müthiş zor geçen 1990'lu yıllar ve vatansızlık döneminde beni mizahla ve büyük bir metanetle yetiştirdiler. Arkadaşlarım, beni çalışma masamdan kaldırıp dışarıdaki dünyayı deneyimlemeye teşvik ettikleri için her türlü takdiri hak ediyorlar. Bu kitabı sevgisi ve inceliği benim için en büyük armağan olan Ronny'ye ithaf ediyorum.